

KS. JERZY GRZYWACZ

ZAKAZ ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTWA

Prawo do zawarcia małżeństwa należy do najbardziej podstawowych i osobistych praw człowieka. Nikt takiego prawa nie może być pozbawiony i dlatego każdemu człowiekowi przysługuje osobiste prawo decyzji zawarcia małżeństwa lub życia w celibacie. Daje temu wyraz kan. 1035 KPK stwierdzając, że wszyscy ludzie mogą zawrzeć małżeństwo, o ile nie zabrania im tego prawo. Wiadomo, że dla bardzo ważnych racji osobistych lub społecznych każde prawo małżeńskie, także prawo Boże, uznaje mniejszą lub większą liczbę przeszkód małżeńskich, które są niczym innym jak tylko zakazem zawierania małżeństwa przez pewne osoby. Podstawą tych przeszkód są okoliczności fizyczne, psychiczne lub moralne, które z prawa Bożego lub ludzkiego czynią małżeństwo nieważnym lub niegodziwym. W prawie kanonicznym spotykamy dwa typy zakazów zawierania małżeństwa. Jedne pochodzą z prawa powszechnego — *a lege* i są to przeszkody czy to wzbraniające, czy rozrywające, zakaz zawierania małżeństw przez małoletnich bez zgody rodziców (kan. 1034) i zakazy zawierania małżeństw z osobami niegodnymi (kan. 1065 i 1066); drugie natomiast, zwane *vetitum*, są wydawane na podstawie zarządzeń kompetentnego przełożonego kościelnego — *ab homine* — i one właśnie będą przedmiotem niniejszych rozważań. Zakazy wydawane *per praeceptum* mogą być administracyjne lub sądowe, w zależności do jakiego porządku należą. Zakaz administracyjny może być nałożony przez papieża, dykasterie Kurii Rzymskiej i ordynariusza miejsca. Zakazy sądowe są nakładane przez sądy kościelne w wyroku bezpośrednio po orzeczeniu nieważności małżeństwa, np. w słowach: „Affirmative seu constare de nullitate matrimonii in casu, vetito tamen viro (mulieri) transitu ad alias nuptias”. Zakazy te mogą być absolutne, czyli bezwarunkowe, w wypadku jeśli ktoś zupełnie nie jest zdolny do zawarcia małżeństwa, lub względne, czyli warunkowe, gdy istnieją wątpliwości co do zdolności do zawarcia małżeństwa lub gdy za tym przemawiają inne racje.

ZAKAZ ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA WYDANY PRZEZ ORDYNARIUSZA MIEJSCA

Na podstawie kan. 1039 ordynariusze miejsca mogą wydawać zakazy zawarcia małżeństwa wszystkim osobom mieszkającym aktualnie na ich terytorium, a swoim

poddanym także wtedy, gdy przebywają poza granicami terytorium. Zakazy te mogą być jednak wydawane tylko w szczególnym wypadku, nigdy na stałe, lecz na czas określony, w razie istnienia słusznej przyczyny i jedynie na czas jej trwania. Stosownie do przepisu kan. 1039 ordynariusze miejsca nie mogą zabronić zawarcia małżeństwa pod sankcją nieważności. Zakaz ordynariusza miejsca może dotyczyć tylko godziwości zawarcia małżeństwa. Klauzulę unieważniającą małżeństwo może dodać do zakazu tylko *Stolica Apostolska*. Zakaz wydany nawet przez *Stolicę Apostolską*, lecz w zwykłej formie tak, jak to czyni *Rota* czy *Sygnatura Apostolska* przy orzekaniu nieważności niektórych małżeństw lub gdy dołączony jest do dyspensy od małżeństwa niespełnionego, bez odrębnej, dodatkowej klauzuli unieważniającej, nie powoduje nieważności zawartego wbrew zakazowi małżeństwa, o ile nie zachodzą inne przeszkody. Zarządzenie zabraniające zawarcia małżeństwa ordynariusz miejsca wydaje w drodze administracyjnej. Zarządzenia te są normowane przepisami zawartymi w kan. 24. Wprawdzie ordynariusz miejsca nie może dodać do zakazu skutku unieważniającego, gdyż byłoby to wbrew kan. 1039, lecz może wydać zakaz karny zabraniający zawarcia małżeństwa pod karą, a w konsekwencji może dochodzić niezachowania swego zarządzenia przed sądem, o ile zakaz był wydany na piśmie lub wobec dwu świadków.

Autorowie nie są zgodni, czy ordynariusz miejsca mógłby wydać zakaz zawierania małżeństw w formie zarządzenia ogólnego. Niektórzy jak Cappello, Vermeersch-Creusen, Regatillo uważają, że zakaz małżeństwa może być wydany przez ordynariusza miejsca tylko w poszczególnym wypadku¹. Natomiast Eichmann-Mörsdorf twierdzi, że np. w wypadku nagminnego występowania syfilisu ordynariusz miejsca mógłby chorym na syfilis zabronić zawierania małżeństw drogą ogólnego zakazu skierowanego do nieokreślonej bliżej liczby osób². Być może miał on na względzie katastrofalne warunki panujące w Niemczech po II wojnie światowej, ale wiadomo, że Kościół np. chorym na trąd nie zabraniał zawierania małżeństwa ani też nie nakazywał separacji tych małżonków, lecz nawet stwierdzał, że tacy małżonkowie są zobowiązani do spełniania powinności małżeńskiej³.

Ważnym czynnikiem, który należy uwzględnić przy nakładaniu zakazu zawarcia małżeństwa jest istnienie słusznej przyczyny. Zakaz może być nałożony tylko na czas trwania tej przyczyny, zaś z chwilą jej ustania ordynariusz miejsca powinien zakaz odwołać. Kan. 1039 § 1 nie tylko domaga się słusznej przyczyny dla wydania zakazu, lecz także precyzuje jej oddziaływanie dodając słowa „*eaque perdurante*”, z

¹ F. Cappello. *De matrimonio*. Ed. 6. Taurini-Romae 1950 s. 54; Vermeersch-Creusen. *Epitome iuris canonici*. Vol. 2. Ed. 6. Mechliniae-Romae 1940 s. 210; E. F. Regatillo. *Jus sacramentarium*. Ed. 2. Santander 1949 s. 657.

² *Lehrbuch des Kirchenrechts*. Bd. 2. 10. Aufl. München-Paderborn-Wien 1961 s. 168.

³ C. 2 X, IV 8: „Alexander III episcopo Baionensi. Leprosi autem, si continere nolunt et aliquam, quae sibi nubere velit, invenerint, liberum est, eis ad matrimonium convolare. Quod si virum uxorem divino iudicio leprosum fieri contingerit, et infirmus a sana carnale debitum exigat, generali praecepto Apostoli quod exigitur est solvendum, cui praecepto in hoc casu excepto invenitur”

czego słusznie można wyciągnąć wniosek, że zakaz *ipso facto* ustaje po ustaniu przyczyny⁴. Choć prawo milczy na ten temat, proboszcz nie może wydać zakazu zawarcia małżeństwa, ponieważ tego rodzaju zarządzenie sponuje władzę jurysdykcyjną forum zewnętrznego, a nie władzę jaką dysponuje proboszcz⁵. Za *vetitum* proboszcza nie można uważać jego odmowy asystowania przy małżeństwie, gdyż ten zakaz prawa odnosi się do proboszcza zabraniając mu asystencji przy małżeństwie — „*parochus ne assistet*” — (kan. 1034, 1065), np. w wypadku niezłatwienia przez nupturientów wszystkich formalności dotyczących ich stanu wolnego, natomiast *vetitum* odnosi się bezpośrednio do stron. Odmawiając asystowania przy małżeństwie proboszcz — zachowując prawo — deklaruje tylko, że należy powstrzymać się od małżeństwa⁶. Tym bardziej wydania zakazu zobowiązującego w zakresie zewnętrznym nie może dokonać spowiednik. Mógłby jednak zrobić to na forum wewnętrznym, zwłaszcza gdyby zaistniało niebezpieczeństwo naruszenia ważnych praw drugiego nupturienta. Zakazy władzy świeckiej zabraniające zawierania małżeństwa sakramentalnego nie mają waloru kanonicznego na forum kościelnym. Kościół zawsze uważał za ważne małżeństwa zawierane wbrew przepisom świeckim, np. małżeństwa zawarte przez niewolników. Dziś uznaje Kościół ważność małżeństw sakramentalnych zawartych w formie nadzwyczajnej, przy zaistnieniu warunków wymaganych przez kan. 1098, np. bez uprzedniego zawarcia małżeństwa cywilnego⁷. Zakaz zawierania małżeństwa wydany przez ordynariusza miejsca w drodze administracyjnej jest rzadko stosowany. Częściej napotyka się zakazy zawarte w wyrokach sądowych i dyspensach od małżeństwa niespełnionego.

ZAKAZ ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTWA WYDANY PRZEZ SĄD

Praktyka wprowadziła do niektórych wyroków stwierdzających nieważność małżeństwa dodawanie warunkowych lub bezwarunkowych zakazów zawierania małżeństwa zamieszczanych bezpośrednio po części dyspozytywnej wyro-

⁴ Tak Cappello (jw. s. 54). H. Jone (*Commentarium in Codicem Iuris Canonici*. Vol. 2. Paderborn 1954 s. 243) jest ostrożniejszy twierdząc, że z ustaniem przyczyny ustaje zakaz, ale o ustaniu przyczyny decyduje ordynariusz. Nie jest to rozstrzygnięcie problemu, ponieważ chodzi o wypadek, gdy przyczyna ustaje, a ordynariusz miejsca nie zabiera głosu w tej sprawie.

⁵ Por. J. Grzywacz. *Normy prawne zarządzeń kościelnych zawarte w kan. 24*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 12:1965 z. 5 s. 60-61.

⁶ S. Biskupski. *Prawo małżeńskie Kościoła rzymskokatolickiego*. T. 1. Olsztyn 1956 s. 113; Eichmann-Mörsdorf, jw. s. 165; Regatillo, jw. s. 657; U. Mosiek. *Kirchliches Eherecht*. 2. Aufl. Freiburg i. Br. 1972 s. 111; M. A. Żurowski. *Kanoniczne prawo małżeńskie okresu posoborowego*. Katowice 1976 s. 95; J. Risk. *Vetitum ecclesiasticum quod matrimonium contrahendum*. „Periodica” 51:1962 s. 193-194, 197-198.

⁷ „*Sacrae Romanae Rotae Decisiones*” 56:1964 s. 444-462 (dalej skrót: SRRDec).c. Sabbatani z 5 VI 1964 r.

ku⁸. Źródłem tych zakazów czy to w wyrokach sądowych, czy w reskryptach papieskich nie było prawo. Kodeks w kan. 1988 nakazuje zamieszczenie w księgach małżeństw i chrztów tylko adnotacji o stwierdzeniu nieważności małżeństwa. Podobnie instrukcja Kongregacji Sakramentów z 1923 r. dotycząca procesów dla uzyskania dyspensy od małżeństwa niespełnionego w nrze 106 nakazuje dokonanie adnotacji jedynie o udzieleniu dyspensy papieskiej. Ale już instrukcja Kongregacji Sakramentów z 1936 r. *Provida Mater Ecclesia* dotycząca prowadzenia procesów o nieważność małżeństwa w art. 225 nakazuje zanotować w księgach parafialnych zarówno wydanie wyroku stwierdzającego nieważność małżeństwa, jak i ewentualnie dołączony do wyroku zakaz zawarcia małżeństwa — „ut de sententia nullitatis ac de vetitis forsan statutis [...] faciat mentionem” (§ 1), „rector autem paroeciae tenetur sententiam nullitatis ac vetita forte statuta adnotare” (§ 2). Przez ten przepis pośrednio została usankcjonowana dotychczasowa praktyka zarówno Roty, jak i niższych sądów kościelnych. Instrukcja Kongregacji Sakramentów z r. 1972, wprowadzająca pewne zmiany w przepisach dotyczących procesu w sprawie małżeństwa niespełnionego, traktuje klauzule zakazujące zawierania małżeństwa już jako odrębne zagadnienie prawne, poświęcając ich interpretacji sporo uwagi. Kanoniści nie tylko nie odmawiają sądowi orzekającemu nieważność małżeństwa prawa do ewentualnego wydania zakazu zawarcia małżeństwa, o ile zachodzi uzasadniona przyczyna, lecz nawet przekonują o słuszności takiego postępowania, a nawet do tego zachęcają⁹.

Sądy pierwszej instancji w zasadzie nie dołączają *vetitum* do swoich wyroków, gdyż wyroki te nie upoważniają jeszcze do zawarcia nowego małżeństwa, chyba że sprawa jest prowadzona drogą procesu skróconego. Sądy drugiej i dalszych instancji oraz Rota też nie zawsze to robią¹⁰. Zakaz zabraniający wstąpienia w nowe związki małżeńskie jest uwarunkowany zaistnieniem braku fizycznego lub psychicznego niezależnego od woli ludzkiej, a także w razie symulacji całkowitej lub częściowej w stosunku do osób, które spowodowały nieważność lub przeszkodę. Do pierwszej grupy należą wyroki z tytułu impotencji oraz choroby umysłowej. Wydanie zakazu absolutnego jest bardzo rzadkie. Można go wydać jedynie w wypadku całkowitej pewności o istnieniu uprzedniej i trwałej impotencji lub całkowitej niezdolności do małżeństwa z tytułu nieuleczalnej choroby umysłowej. Wówczas używana jest nawet

⁸ J. Pinna. *Praxis matrimonialis canonica*. Roma 1966 s. 136; Ae. del Corpo. *Selectae quaestiones processuales canonicae in causis matrimonialibus*. „Ephemerides Iuris Canonici” 25:1969 s. 114-115.

⁹ Lega-Bartocetti. *Commentarius in iudicia ecclesiastica*. Vol. 3. Romae 1950 s. 228; SRRDec 54:1962 s. 503: „Vetitum ad alias nuptias transeundi non adeo raro addi solet, cum timeatur ne matrimonium futurum adhuc exponatur periculo aut nullitatis aut dispensationis cum periculo Sacramenti quadantenus dispiciendi, quin praeterrmittantur gravissima damna alteri comparti probabili-ter inferenda” c. Lefebvre 26 VII 1972.

¹⁰ Del Corpo (jw. s. 116) jest zdania, że sądy zawsze powinny dodawać *vetitum* w stosunku do osób, które spowodowały nieważność małżeństwa, bo taka jest praktyka rotalna. Jednak praktyka, na którą powołuje się autor, nie jest jednolita; nie ma takich zakazów np. w wyroku SRRDec 35:1943 s. 335; 36:1944 s. 149 i w wielu innych z 1944 r.

formuła: „*vetito viro (vel mulieri), ex iure naturali, transitu ad aliud matrimonium*” lub „*vetito tamen viro transitu ad alias nuptias vi can. 1068*” W innych wypadkach jest to niemożliwe. Rota w wyroku c. Filipiak z 21 IV 1961 r. wydała wprawdzie zakaz absolutny szczególnie upornemu pozwanemu: „*vetito tamen viro convento transitu absoluto ad aliud matrimonium, cum, repetitis vicibus, in iudicio declaraverit se proposita bono sacramenti contraria neque hodie amisisse*”, lecz w wyniku apelacji w decyzji c. Brennan zamieniono ten zakaz na warunkowy wychodząc z założenia, że zakaz absolutny dany osobie, poza tym zdatnej do zawarcia małżeństwa, zmuszający praktycznie do dożywotniego celibatu, suponujący niemożność poprawy człowieka, narażający go na bliską okazję do niepowściągliwości, a nawet utratę zbawienia, byłby niezgodny z duchem Kościoła¹¹.

Zakazy relatywne są wydawane w wypadku zachodzących wątpliwości co do istnienia lub trwałości przeszkody lub gdy strona odważyła się naruszyć porządek moralny zawierając świadomie nieważne małżeństwo. Zakazy relatywne wydawane przez Rotę zawierają się w zwrocie: „*inconsulto H. S. T.*” lub „*inconsulta S. Romana Rota*”. Natomiast gdy nieważność małżeństwa jest spowodowana przez przewrotną wolę ludzką, *vetitum* najczęściej nakazuje zobowiązanie się pod przysięgą zawarcia małżeństwa zgodnego z nauką Kościoła. Oto przykłady takich zakazów: „*vetito mulieri transitu ad alias nuptias, nisi sub fide iurisiurandi coram Ordinario promiserit se omnes obligationes coniugales esse accepturam*”¹²; „*vetito actori transitu ad alias nuptias nisi, praeviis signis sincerae resipiscentiae, coram Ordinario suove delegato iuramentum praestiterit de matrimonio recte utendo ad normam legis Christi et Ecclesiae*”¹³; „*vetito tamen viro transitu ad aliud matrimonium, nisi prius iureiurando coram Ordinario eiusve delegato promiserit se esse consensum matrimonialem praestiturum ad normas sacrorum canonum*”¹⁴; „*vetito tamen viro transitu ad aliud matrimonium, nisi firma coram Ordinario eiusve delegato sub fide iurisiurandi promiserit se consensum editurum ad normas sacrorum canonum*”¹⁵; „*constare de nullitate matrimonii, in casu, ob exclusum bonum fidei ex parte viri, vetito tamen convento transitu ad alias nuptias, nisi coram Ordinario eiusque delegato serio promiserit se iuxta leges Ecclesiae contracturum*”¹⁶; „*constare de nullitate matrimonii, in casu, ex uno capite*”

¹¹ Por. del Corpo, jw. s. 118; tamże cytowany jest wyjątek dekretu c. Brennan z 22 XII 1962 r.: „*Prorsus alienum esset, proinde, a mente pia Matris Ecclesiae vetitum absolutum iudicis, quo persona, ceteroquin habilis, cogatur in perpetuo coelibatu practice manere et in occasione proxima incontinentiae versari, cum discrimine salutis aeternae. Hinc est cur N.S. Tribunal, quando matrimonia irrita declarat propter capita a nefaria alterutrius coniugis voluntate procedentia, non vetitum absolutum adiiciat, quod supponeret non dari culpabili possibilitatem resipiscentiae, sed relativum dumtaxat, nempe iniunctis sollemnibus cautionibus, praestandis antequam pars resipiscens ad novas admittatur nuptias*”

¹² SRRDec 46:1954 s. 81.

¹³ Tamże 47:1955 s. 688.

¹⁴ Tamże 46:1954 s. 345.

¹⁵ Tamże s. 369-370.

¹⁶ Tamże 58:1966 s. 672.

exclusionis boni prolis: vetito viro transitu ad alias nuptias, nisi coram Ordinario loci sub fide iurisiurandi declaraverit se cum recta intentione et absque exclusione boni prolis novum matrimonium initurum esse”¹⁷; „non constare de matrimonii nullitate in casu, sed consilium praestandum esse SS.mo pro dispensatione concedenda super matrimonio rato et non consummato, vetito viro transitu ad alias nuptias, inconsulto H. S. T”, a poniżej dodana jest uwaga: „Summus Pontifex dispensationem concessit die 6 maii 1965, addito vetito de quo supra”¹⁸. By uniemożliwić zawarcie małżeństwa osobie objętej zakazem, jak również by poinformować zarówno o prowadzeniu procesu, jak i o brakach tej osoby przyszłego współmałżonka ważne jest, aby w księgach parafialnych nie tylko zanotować stwierdzenie nieważności małżeństwa lub udzielenie dyspensy papieskiej, lecz także by zanotować nałożenie *vetitum*.

ZNIESIENIA ZAKAZU NAŁOŻONEGO WYROKIEM

Zniesienie zakazu uważane jest za sprawę wпадkową i pod takim tytułem rozstrzygane jest przez Rotę. Odpowiednią prośbę popartą dowodami składa osobiście lub przez adwokata zainteresowana strona. Sądem kompetentnym do zniesienia zakazu jest sąd, który wydał zakaz. O ile możliwości powinien to być ten sam turnus, który sprawę osądzał, gdyż właśnie ci sędziowie najlepiej znają sprawę. Przy rozstrzygnięciu tej sprawy wпадkowej sędziowie zawsze muszą mieć do dyspozycji akta sprawy. Uchylenia zakazu nie może dokonać jeden sędzia, jeżeli wyrok i zakaz zostały wydane przez kolegium. W tych sprawach powinien brać udział promotor sprawiedliwości lub obrońca węzła małżeńskiego, ponieważ chodzi o dobro publiczne, które z urzędu chronią właśnie ci urzędnicy. Zniesienie zakazu jest bardziej skomplikowane w swej strukturze prawnej, jeżeli orzeczono nieważność małżeństwa z tytułu impotencji lub choroby umysłowej. W wypadku impotencji, poza prośbą o uchylenie zakazu, należy dołączyć świadectwo lekarskie stwierdzające wyzdrowienie i zdatność do małżeństwa. Świadectwo lekarskie jest traktowane przez sąd tylko jako dokument prywatny, dlatego należy też zarządzić badanie petenta przez biegłych sądowych. Jeżeli po ekspertyzie biegłych i wotum promotora sprawiedliwości czy obrońcy węzła powstaje wątpliwość co do zdatności petenta do małżeństwa, zakaz na podstawie kan. 1068 § 2 zostaje uchylony. Trzeba jednak pamiętać o tym, że usunięcie zakazu godzi czasem w sam wyrok, bo jeżeli strona twierdzi, że została wyleczona zwykłymi środkami, to to oznacza, że impotencja nie była stała (*perpetua*), a wyrok stwierdzający nieważność małżeństwa nie jest słuszny. W takim wypadku, opierając się na świadectwach lekarskich dołączonych do podania, jako nowych poważnych dowodów wymaganych przez prawo, obrońca

¹⁷ Tamże 42:1950 s. 319.

¹⁸ Tamże 57:1965 s. 293.

węzła powinien zaapelować do następnej instancji celem uzyskania wyroku orzekającego nieważność małżeństwa. W tych okolicznościach nie może być naturalnie mowy o uchyleniu zakazu. Najczęściej jednak można jednocześnie prowadzić dochodzenie celem uzyskania dyspensy od małżeństwa niespełnionego. Gdyby natomiast impotencja była wyleczona środkami nadzwyczajnymi, np. drogą niebezpiecznej operacji, zakaz można uchylić bez apelowania do wyroku stwierdzającego nieważność małżeństwa, ponieważ wyrok jest ważny mimo wyleczenia impotencji środkami nadzwyczajnymi. Nie trzeba też w tym wypadku starać się o dyspensę od małżeństwa niespełnionego.

Inna sytuacja prawna istnieje w wypadku udzielenia przez papieża dyspensy od małżeństwa niespełnionego. Sąd nie bierze pod uwagę małżeństwa, bo jego moc prawna została usunięta przez dyspensę papieską, lecz tylko samą zdatność seksualną małżonka. W rozpatrywaniu tej sprawy bierze udział promotor sprawiedliwości. Sąd uchyla zakaz przez dekret upoważniający stronę do zawarcia nowego małżeństwa. Jeżeli stan zdatności seksualnej nie jest całkiem jasny, dekret sądu powinien zaznaczyć, aby ordynariusz miejsca przed ślubem pouczył nupturienta pragnącego zawrzeć małżeństwo z osobą dotkniętą brakami seksualnymi. Rota wydaje to zarządzenie w różnych formach: „*ut mulier edoceatur ab Ordinario loci de conditionibus sexualibus viri conventi, quae induxerunt S.R. Rotam ad vetitum imponendum*”; „*praemonita tamen altera parte de dissolutione praecedentis vinculi, necnon de physica sua condicione in ordine ad procreationem prolis*”; „*praemonita tamen suo tempore per Ordinarium de praecedenti statu viri*”¹⁹. Dekrety rotalne nakładają ten obowiązek na ordynariusza miejsca, który ma wykonać ten dekret sądowy, tak jak zgodnie z przepisami kan. 1920 wykonuje wyroki sądowe. Mając jednak na uwadze, że prawo nakłada na sędziego obowiązek, aby pytając strony czy świadków o sprawy seksualne nie zadawał sam pytań, lecz za pośrednictwem lekarza (ten sam przepis recypuje pierwszy schemat procedury przyszłego kodeksu) należy postulować, by nie na ordynariusza spadał obowiązek wyczerpującego i z konieczności drobiazgowego pouczenia, lecz by pod nadzorem ordynariusza miejsca dokonał tego kompetentny lekarz, nawet przy współudziale sędziego czy promotora sprawiedliwości lub delegata ordynariusza miejsca, gdyby zaistniała potrzeba naświetlenia sprawy z punktu widzenia prawnego. Jakkolwiek obowiązek pouczenia zostaje nałożony na ordynariusza miejsca i dziś nic nie stoi na przeszkodzie, by ordynariusz miejsca posłużył się delegatem do wypełnienia tego obowiązku, chyba że wyraźnie jest zaznaczona konieczność obecności ordynariusza miejsca.

W wypadku choroby umysłowej mają zastosowanie mniej więcej te same zasady, bo choroba psychiczna, podobnie jak impotencja, jest brakiem niezależnym od wolnej woli ludzkiej. Należy więc również zażądać badania przez biegłych wniosku obrońcy węzła. Również w wypadku uchylenia zakazu z tego tytułu Rota nakłada na ordynariusza miejsca obowiązek pouczenia przyszłego małżonka o stanie

¹⁹ Por. del Corpo, jw. s. 124.

zdrowia petenta: „*auferatur vetitum, de quo agitur, ita tamen ut non permittatur transitus ad alias nuptias nisi praevia monitione per Ordinarium danda mulieri quam nunc actor ducere optat, de existentia sententiae Rotalis diei 23 Maii 1954 et causae circumstantiis*”²⁰.

Inaczej przebiega postępowanie w wypadku, gdy prosi o uchylenie zakazu osoba, która spowodowała nieważność małżeństwa dokonując symulacji całkowitej lub częściowej. Nastawienie takiej osoby jest zależne od niej samej. Dlatego należy domagać się zmiany wewnętrznego nastawienia do małżeństwa katolickiego. Do zniesienia zakazu wystarczy albo szczerzy żal za spowodowanie nieważności małżeństwa, albo zaprzysiężone przyrzeczenie, że przy zawieraniu przyszłego małżeństwa strona zachowa zarówno prawo Boże, jak i kościelne. Zazwyczaj element żalu i przyrzeczenia właściwego konsensu występują razem. Rota nie poprzestaje jednak na samym oświadczeniu petenta, lecz żąda udowodnienia zmiany wewnętrznego nastawienia. Dowodem właściwego nastawienia do małżeństwa mogą być zeznania świadków, wśród których szczególne znaczenie przypisuje się oświadczeniu proboszcza. Innym rodzajem dowodów może być przysięga petenta lub fakty²¹. Jeśli sąd uchyla zakaz w stosunku do osoby symulującej małżeństwo, powinien w dekrecie zamieścić również warunki nałożone na petenta. Rota w swoich dekretach używa takich zwrotów: „*auferendum esse vetitum reo convento impositum ita ut eidem licitum sit transire ad alias nuptias, praevio tamen iuramento ab ipso coram Ordinario vel sacerdote ab Ordinario delegato praestando*”; „*iureiurando interposito coram Ordinario loci praeteritos errores quoad prolem vitandi, ac serio promittat se novum consensum praestaturum ad normam doctrinae Ecclesiae Catholicae*”; „*coram infrascripto Decano et Ponente, praesentibus Notario et Promotore Iustitiae, iusiurandum praestet de acceptando matrimonio iuxta Ecclesiae Catholicae doctrinam et leges, atque insuper novas nuptias nonnisi remota pompa valeat celebrare*”²².

W razie odrzucenia prośby o zniesienie zakazu powstaje problem środka odwoławczego. Ciekawe, iż znany ze swej łagodności Torre odmawia i petentowi i obrońcy węzła małżeńskiego prawa do ponownego rozpatrzenia sprawy motywując to dwiema przyczynami. Jedną, że jest to zwykły dekret, drugą zaś, że proces ten jest prowadzony raczej w trybie administracyjnym²³. Argumenty te nie są przekonujące, bowiem od dekretu można złożyć rekurs, od decyzji Sygnatury Apostolskiej środkiem odwoławczym jest *supplicatio ad Principem* (tzn. do papieża), nawet w razie decyzji papieża można prosić o beneficjum *novae audientiae*. Niemożliwe jest zatem utrzymywanie, że od tej decyzji sądu nie istnieje żaden środek odwoławczy.

²⁰ Dekret z 17 VII 1961 r. c. Bejan.

²¹ Por. dekret c. Brennan z 22 XII 1962 r.

²² Del Corpo, jw. s. 125.

²³ *Processus matrimonialis*. Ed. 3. Neapoli 1956 s. 493.

WYDANIE I UCHYLENIE ZAKAZU
ZAWARTEGO W DYSPENSIE OD MAŁŻEŃSTWA NIESPEŁNIONEGO

Uchylenie zakazu dołączonego do dyspensy papieskiej od małżeństwa niespełnionego jest regulowana przepisami instrukcji Kongregacji Sakramentów, która wprowadziła pewne zmiany do norm obowiązujących w procesach o dyspensę od małżeństwa ważnego i niespełnionego z 7 III 1972 r.²⁴ Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego wydaje swe orzeczenia w różny sposób. Jeżeli sprawa jest całkiem jasna, załatwia ją kongres, po zapoznaniu się z wotum konsultora i uwagami obrońcy węzła rozstrzygając, czy należy poradzić Ojcu św. udzielenie dyspensy. Sprawa może być załatwiona także przez komisję składającą się z 3 członków orzekających i jednego broniącego węzła. Członkowie komisji obradują pod przewodnictwem sekretarza Kongregacji. Jeśli członkowie komisji w liczbie 3 lub 2 są przeciwni udzieleniu dyspensy, o sprawie zostaje powiadomiony prefekt Kongregacji i prośba zostaje odrzucona. Odrzucenie prośby następuje przez użycie jednej z dwu formuł: „negative” lub „non expedire” Jeżeli jeden głos jest przeciwny udzieleniu dyspensy, dalsze postępowanie ustala kardynał prefekt z sekretarzem. W tym wypadku uzupełnia się instrukcję dowodową lub wyznacza nowego członka czy nawet członków komisji. Jeśli członkowie komisji głosują zgodnie za udzieleniem dyspensy, sprawa zostaje przekazana do Ojca św. Istnieje też możliwość powzięcia decyzji na plenum Kongregacji, a więc z udziałem wszystkich kardynałów i biskupów należących do Kongregacji. Załatwienie próśb o dyspensę na tej drodze jest obecnie bardzo rzadkie. W wypadku orzeczenia pozytywnego używa się formuły „affirmative”, bez żadnego dodatku lub dodając jedną z dwu klauzul ograniczających prawo do zawarcia nowego małżeństwa. Klauzuli surowszej „vetito viro (vel mulieri) transitu ad alias nuptias, inconsulta H.S.C.” lub klauzuli łagodniejszej „ad mentem” Instrukcja po raz pierwszy wyjaśnia moc i treść obu zakazów. Klauzula surowsza jest dołączona zwykle w wypadku istnienia wątpliwej impotencji. Ale nawet ta surowsza klauzula nie ma charakteru unieważniającego małżeństwo, lecz tylko zakazujący, chyba że w tekście wyraźnie zaznaczono jej unieważniający charakter. Uchylenie tej klauzuli zastrzeżone jest Stolicy Apostolskiej. Racją zakazu jest uniknięcie zawarcia przez petenta nowego małżeństwa, które nie mogłoby być spełnione. W razie prośby o uchylenie zakazu Kongregacja zazwyczaj nakazuje nowe badanie lekarskie. Jeżeli ekspertyza lekarska stwierdzi zdatność do zawarcia małżeństwa, to klauzula zostaje uchylona, w przeciwnym razie trwa nadal. Podanie składa petent za pośrednictwem swego biskupa. Stolica Apostolska wyznacza swego biegłego zaproponowanego przez ordynariusza miejsca. Odsyłając dokumenty dotyczące przeprowadzonej ekspertyzy ordynariusz miejsca musi także dołączyć i swoje wotum. Instrukcja wyraźnie zaznacza, że do decyzji biskupa należy ujawnienie lub nieujawnienie przyszłemu małżonkowi treści jednej lub drugiej

²⁴ AAS 64:1972 s. 244-252.

klauzuli. Jest to więc nieco inne stawianie sprawy informacji przyszłego małżonka niż w praktyce rotalnej, która takich wyjątków nie robiła. Klauzula łagodniejsza „ad mentem” wyjaśnia w swej treści sposób dalszego postępowania, np.: „Mens est: vir (vel mulier) ad novas nuptias ne admittatur, nisi prius ope cuiusdam medici aptus retineatur ad officia coniugalia rite exercenda, et consulto loci Ordinario” Niekiedy, jeśli jedna ze stron nie chciała spełnić małżeństwa, wyjaśnienie nakazuje złożenie przyrzeczenia przed ordynariuszem miejsca, że w przyszłym związku petent będzie spełniać obowiązki małżeńskie. Klauzula łagodniejsza jest dołączona wtedy, gdy niespełnienie małżeństwa jest spowodowane mało ważnymi przyczynami. Usunięcie tego zakazu powierza się miejscowemu biskupowi, by w ten sposób szybciej zaradzić potrzebom wiernych. Biskup wykonując reskrypt powinien dopuścić do zawarcia małżeństwa dopiero po przekonaniu się, że osoba objęta zakazem może podjąć obowiązki małżeńskie i że będzie je uczciwie i zgodnie z etyką chrześcijańską wykonywać²⁵.

*

*   *

Wydaje się, że klauzula zabraniająca małżeństwa pewnym osobom spełnia wieloraką funkcję. Jest wyraźnym stwierdzeniem całkowitej niezdolności pewnych osób do małżeństwa, w innych wypadkach jest przejawem ostrożności, by nie dopuścić do zawierania nieważnych małżeństw. Zaś obowiązek wyjawienia rzeczywistego, bez niedomówień, stanu zdrowia czy wewnętrznego nastawienia nupturienta nałożony na ordynariusza miejsca chroni przyszłego współmałżonka przed podjęciem błędnej, a życiowo przecież tak ważnej decyzji. Wreszcie wydawanie zakazów osobom winnym symulacji zgody małżeńskiej jest chyba jakąś nieuświadomioną próbą nie tylko przeciwdziałania ewentualnej następnej nieważności małżeństwa, lecz także napiętnowaniem nagannego postępowania i jakby nieśmiałym poszukiwaniem sposobu przywrócenia naruszonej sprawiedliwości, zamiast nieudanego przepisu kan. 1971 § 1 nr 1 „nisi ipsi fuerint impedimenti causa”

IMPOSITIO ET ABLATIO VETITI RELATAE AD NUPTIAS INEUNDAS

Summarium

Ad normam can. 1035 omnes possunt matrimonium contrahere, qui iure non prohibentur. In lege canonica vetitum nuptias contrahendi duplici ex fonte procedere potest nempe ex lege generali vel ex competentis superioris praecepto. Hoc secundum administrativum vel iudiciale esse potest. Vetita administrativa Summus Pontifex, Dicasteria Curiae Romanae vel Ordinarii locorum, vetitua iudicialia

²⁵ Por. I. Gordon. *De processu super rato*. Vol. 1. Ed. 3. Romae 1974 s. 151-154. Por. T. Pawluk. *Kanoniczny proces małżeński*. Warszawa 1973 s. 248-249; tenże. *Kanoniczna praktyka procesowa w sprawach małżeńskich*. Warszawa 1975 s. 191-192.

Tribunalia ecclesiastica imponere possunt. Secundum can. 1039 Ordinarii locorum suis subditis ubique et in eorum territorio commorantibus matrimonia vetare possunt sed solummodo in casu peculiari, ad tempus tantum ac iusta de causa. Vetitum per praeceptum generale non possunt imponere. Iusta causa cessante etiam vetitum ipso facto cessat. Non solum sententia nullitatis sed etiam ad sententiam vetita adiuncta in registis paroecialibus adnotari debent. Art. 225 Instructionis per hanc normam indirecte potestatem Tribunalim, etiam inferiorum, vetita imponendi sancit. Vetitum absolutum rarissime imponi possit et solummodo sub conditione si de absoluta et perpetua inhabilitate certo constet. Vetita relativa praesertim in casibus dubii apponitur.

Vetitum idem Tribunal tollit quod vetitum apposuit. Quia in causis de vetito tollendo de bono publico agitur interventus Promotoris Iustitiae et Vinculi Defensoris requiritur. Modus tollendi a titulo nullitatis dependet. In causis ex titulo impotentiae et amentiae etiam peritorum opera utendum est. A coniuge culpabili, qui impedimentum vel nullitatem matrimonii causavit non solum veram resipiscentiam et emendationem in posterum sed etiam probationem resipiscentiae requiritur. Contra Cl. J. Torre putamus possibilitatem appellationis vel recursus adversus reiectionem vetiti ablationis parti competere. Secundum Instructionem Congregationis de disciplina Sacramentorum anni 1972 prohibito matrimonium ineundi duplici modo exprimi potest: "vetito" et "ad mentem" In primo casu vetiti ablationem Sancta Sedes concedit in altero Episcopus.